

Tehnică și magie în ocupațiile casnice tradiționale românești

muzeograf Laura Pop
Muzeul Județean Mureș

În general când se vorbește de magie se înțelege fie magia medicală considerată magie albă, fie magia farmecelor de dragoste. De fapt în societățile tradiționale orice act omenesc avea o legătură mai mult sau mai puțin evidentă cu magia. S-a observat deja că în majoritatea limbilor lumii termenii folosiți pentru denumirea magiei au la bază rădăcina „a face”.¹ Deasemenea cercetându-se legăturile magiei cu religia s-a ajuns la concluzia că magia are legături cu religia dar și cu tehnicile și cu știința: „eficacitatea riturilor și cea a artei nu sunt deosebite, ci ele sunt imaginate concomitent” iar „confuzia este cu atât mai facilă, cu cât caracterul tradițional al magiei se regăsește în arte și meșteșuguri. Gesturile artizanului sunt prescrise la fel de strict ca și cele ale magicianului”². Aproximarea magiei de tehnică și de artă face și despărțirea ei de religie căci „În timp ce religia, prin elementele ei intelectuale tinde către metafizică, magia – mult mai preocupată de concret – se apleacă îndeosebi asupra cunoașterii naturii”.³ În lumina acestor considerații teoretice apare evident pentru etnograf necesitatea studierii ocupațiilor tradiționale în strânsă legătură cu magia implicată. Mai mult decât în cazul în cazul celorlalte ocupații tradiționale, cercetarea ocupațiilor casnice presupune cu prioritate și studierea prescripțiilor magice ce le însoțesc ținând cont de faptul că „înrudirea dintre magie și cultul domestic este evidentă”. După Grimm definiția magiei ar fi „un fel de religie făcută pentru nevoile inferioare ale vieții domestice”⁴. Deasemenea nu trebuie să uităm că femeia este cea care desfășoară majoritatea activităților casnice: pregătirea hranei, confecționarea îmbrăcămintei și a textilelor de interior, igiena oamenilor și a casei, iar tot femeia este principalul agent al practicilor magice tradiționale.

La începutul secolului al XX-lea, Elena Niculiță-Voronca în lucrarea sa „Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică” cuprinde multe credințe și practici magice referitoare la ocupațiile casnice: prepararea pâinii, prepararea borșului și a altor alimente, tors, țesut, spălatul rufelor, spălatul

¹ Vezi Marcel Mauss, Henri Hubert, *Teoria generală a magiei*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 26

² *Ibidem*, p.27

³ *Ibidem*, p.177

⁴ *Ibidem*, p.30

oamenilor majoritatea culese din zona Moldovei și Bucovinei dar și din Ardeal.¹ În perioada interbelică, în cadrul cercetărilor făcute de școala sociologică a lui D.Gusti la Drăguș, Ștefania Cristescu-Golopenția, pornind de la studiul economic al gospodăriei țărănești din Drăguș (Făgăraș) a observat existența unei „spiritualități domestice” și în cadrul acesteia a unei tehnici magice paralele celei pozitive, cea magică fiind considerată de către mentalitatea feminină din sat chiar mai eficientă decât cealaltă.² În lucrarea sa *Gospodăria în credințele magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, în capitolul referitor la munca în gospodărie înșiră toate credințele magice legate de ocupațiile casnice: facerea pâinii, tors, țesut, tăiatul animalelor, punerea verzilor la acrit. Ofelia Văduva în studiile sale referitoare la etnologia alimentară remarcă faptul că riturile magice însoțesc nu numai prepararea alimentelor rituale (colaci, prescuri) ci chiar și a hranei zilnice: „Informațiile de teren atestă, că în sistemul tradițional de viață, comportamentul ritual este propriu nu numai preparării pâinii și a colacilor destinați practicării obiceiurilor, dar și preparării pâinii zilnice”.³ Și alți cercetători ai ocupațiilor casnice menționează o serie de rituri legate de creșterea cânepii, tors, țesut, prepararea hranei: Gh.Iordache, Nicolae Bot, etc.⁴

Magia ce însoțește tehnica pozitivă a ocupațiilor casnice reprezintă de fapt tocmai *caracterul tradițional* al acestora deoarece în mentalitatea țărănească magicul și tehnicul se împletesc, nu există una fără cealaltă, tehnica pozitivă nu are efect fără cea magică. Lumea rurală tradițională nu făcea o distincție clară între magie și tehnică cele două presupunându-se una pe cealaltă, magicul având uneori chiar un rol mnemothnic pentru marcarea calendaristică a diverselor activități casnice. Astfel se spune că trebuie să ascunzi melița în ajun de Sf.Gheorghe și Sf.Andrei și să o ungi cu usturoi pentru că atunci umblă strigoaicele, se adună pe la răspântii și se bat cu limbile melițelor.⁵ Credința aceasta exprimă în plan calendaristic încheierea unei munci gospodărești: încheierea melițatului cânepii.

---

¹ Vezi E.Niculita-Voronca, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, Iași, Editura Polirom, 1996

² Ștefania Cristescu-Golopenția, *Gospodăria în credințele magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, București, Editura Paideia, 2002, p.56

³ Ofelia Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești.*, București, Editura Enciclopedică, p.61

⁴ Gheorghe Iordache, *Ocupațiile tradiționale pe teritoriul româniei. Studiu etnologic*, vol. I și II, Scrisul Românesc, Craiova, 1985; Nicolae Bot, *Cânepa în credințele și practicile magice românești* în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1968 – 1970, Cluj-Napoca, 1971

⁵ E.N.Voronca, op.cit, vol.I, p.494; Valer Butură, *Cultura spirituală românească*, București, Editura Minerva, 1992, p.376

Interzicerea torsului și apariția figurii mitologice a Joimăriței¹ care arde caierele femeilor leneșe este o altă dată calendaristică ce marchează sfârșitul unei munci casnice, este vorba de încheierea torsului în Joia Mare din Postul Paștelui. Femeile leneșe ce nu și-au tors câlții sunt satirizate și la Strigatul peste sat ce avea loc în unele zone la începutul Postului Mare în săptămâna ultimă a Postului Paștelui. Astfel la Asinip, în zona Târnavei Mici, printre strigăturile de la „Silit”, cum este numit strigatul peste sat acolo, era una care satiriza fetele și femeile care n-au terminat de tors câlții și au încercat să-i ascundă: „Sâlita, sâlita/ La Mărioara-n cămară/ Stau câlții să ias-afară/ Mărioara după ei/ Ho, ho, ho că-s câlții mei.”² Dacă întrebi o femeie bătrână de la țară despre diverse ocupații casnice în mod automat va înșira și interdicțiile, practicile magice și credințele legate de acestea, mai ales că acestea sunt considerate practici mărunte, nepericuloase din punct de vedere religios, nu sunt considerate a fi magie neagră și fac parte din aceeași categorie a verbului „a face”. Nu este exclus ca la originea magicului să stea tocmai aceste activități casnice și practicile magice ce le însoțesc. Să ne amintim scrierile lui Diodor din Sicilia despre geți în care afirmă că Zalmoxis pretindea că și lui îi dăduse legile Hestia, zeitate comună tuturor, zeița căminului.³

Magia ocupațiilor casnice cuprinde toate acele rituri, credințe, prescripții și interdicții ce însoțesc prepararea hranei, torsul, țesutul, igiena oamenilor și a casei. Tehnica magică ce însoțește tehnica pozitivă a muncilor casnice are ca scop evident „sporul” muncii. Pe lângă aceasta ocupațiile casnice propriu-zise au consecințe magice, iar uneltele muncilor casnice au o puternică încărcătură magică ce le face capabile de a fi utilizate în alte domenii ale magiei. Am putea clasifica astfel magia ocupațiilor casnice:

Practici și credințe magice ce însoțesc ocupațiile casnice

Activități casnice cu implicații magice

Unelte și obiecte casnice cu întrebuințări magice.

Practicile magice din prima categorie sunt cele mai cunoscute etnografilor pentru că sunt intim legate de tehnica propriu-zisă. În această categorie intră o serie de prescripții magice ce marchează începutul și sfârșitul diverselor activități casnice, interdicții în practicarea lucrului în casă precum și practici ce vizează sporul la lucru și finalitatea muncii. Astfel, la Vătava, în județul Mureș, se crede

---

¹ Despre Joimăriță vezi Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, Editura Minerva, București, 1975; I. Mușlea, Ov. Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarul lui B.P. Hașdeu*, București, 1970 și Ioan Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor*, Editura Minerva, București, 1972

² informații de la Moldovan Maria, n., 1950, loc. Asinip, jud. Alba, aprilie 2003.

³ apud Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, Editura Științifică, 1994, p.48

că nu e bine să năvădești și să pui „tiară” (urzeală) marți și vineri pentru că nu termini, n-ai spor la treabă. La începutul neveditului una dintre femei o lovește pe cealaltă peste fund „ca să aibă noroc la tiară” sau ca să fie „tiara harnică ca cine-o urzit-o”. Când te apuci de urzit dacă intră bărbat în casă îți vor ajunge ghebele la urzit, dacă-ți intră femeie „nu-ți ajung gemele la urzit”.¹ În general vinerea este o zi nefastă pentru orice muncă în casă. Nu e voie să torci, să coși, să țeși pânză, să coci pâine, să faci borș sau să speli haine ori să te speli pe cap. În special coptul pâinii și spălatul sunt interzise vinerea². Explicațiile pentru coptul pâinii sunt desigur supranaturale: dacă faci pâine vinerea arzi trupul lui Hristos și apare sânge în pâine³. Toate aceste credințe magice au la bază analogia între răstignirea lui Isus Hristos în ziua de vineri și grâu considerat a fi chipul simbolic al lui Isus Hristos.⁴ În zona Târnavei Mici facerea pâinii în ziua de vineri se crede că atrage nenorociri asupra familiei. O femeie povestea că în fiecare vineri spăla, opărea haine, făcea în cuptor. Într-o vineri voia să facă „palaneț” în cuptor iar copilul ei de trei ani era în curte, la gard, se uita după oameni pe drum. Când a fost chemat de bunică a observat că avea o roșeață la ochi și pe măsură ce trecea timpul a început să nu mai vadă și îl dureau ochii. Până la urmă și-a revenit după ce i-au pus picături în ochi însă de atunci femeia nu mai face vinerea pâine în cuptor și nici nu mai spală.⁵ Și alte zile din cursul săptămânii erau considerate periculoase pentru diverse munci casnice. Astfel în Moldova nu se făcea leșie luni, miercuri și vineri pentru că se credea că pe lumea cealaltă vei bea leșie în loc de vin. Mai ales luni nu e bine să faci leșie căci Sf.Luni te ajută să scapi de greu pe lumea cealaltă. Sâmbăta, ziua morților, este deasemenea periculoasă pentru anumite munci casnice. Sâmbăta ai voie să coci pâine în cuptor, dar nu ai voie să faci leșie pentru că beau morții.⁶ În timpul anului nu se spală rufe la râu până nu tună sau până la Ispas ca să nu dea piatra peste vară. Deasemenea nu se meliță și nu se perie până la Ispas de frica furtunilor cu gheață. În cele 9 joi de după Paști femeile din Moldova nu băteau cu maiul, nu deapănau, nu urzeau, nu țeseau de frica pietrei.⁷ În aceste cazuri se face o analogie magică între bătutul rufelor cu maiul la râu sau bătutul cu melița și bătutul gheții vara pe câmp. La Urisiu de Sus, în județul Mureș, nu

¹ informații de la Cioată Ioana, n.1928, loc.Vătava, jud.Mureș, decembrie 2002.

² St.Cristescu-Golopenția, *op.cit.*, p.137

³ E.N.Voronca, *op.cit.*, vol.I, p.228

⁴ *Ibidem*, vol.I, p.111

⁵ informații de la Pojar Maria a lui Păsăroi, n.1928, loc.Ciuguzel, jud.Alba, și Floarea Maria, n.1930, loc.Ciuguzel, jud.Alba, 16 aprilie 2003.

⁶ E.N.Voronca, *op.cit.*, vol.II, p.184

⁷ *Ibidem*

era voie să lipești cu lut pe jos în sâmbetele din Postul Mare și timp de 9 zile după înmormântare pentru că astupi gura morților.¹

Orice gest efectuat de către femeie, fie chiar cel mai banal, este însoțit de un act magic. Astfel când termini de frământat aluatul și-l pui la dospit faci cruce cu mâna dreaptă deasupra², când pui pâinea în cuptor se face cruce deasupra gurii cuptorului cu lopata, când tai prima felie de pâine se face cruce cu cuțitul dedesubtul ei.³ Nu este indiferent nici felul în care stă pâinea pe masă căci dacă pui pâinea cu fața-n jos e mare păcat⁴, se zice că treci de partea diavolului sau se-ntoarce vițelul în vacă.

Implicațiile magice ale activităților casnice sunt numeroase. Adesea boala este alungată magic prin descrierea sau efectuarea unor activități casnice obișnuite: spălat, măturat, periat, frământat, prăjit, afumat, etc. Cerecetătorii fenomenului descântatului au remarcat prezența muncilor casnice în magia medicală: „Gesturilor obișnuite în gospodărie, resemantizate și încadrate astfel în practica descântatului, li se adaugă acțiunile și mișcările firești în existența cotidiană. De îndată ce sunt încadrate în contextul ritual își pierd semnificațiile și scopurile originare funcționând diferit.”⁵ Tot ceea ce face femeia în casă are implicații dincolo de finalitatea propriu-zisă a muncii și chiar dincolo de magic influențând în mod misterios viața oamenilor, mersul vremii ba chiar și forțele supranaturale. Se pare că prin actele sale femeia are o putere magică extraordinară asupra societății, naturii și supranaturalului, ba chiar și a lumii de dincolo de moarte. Când termină pâza, femeia trebuie să o termine repede căci altfel o ține pe Maica Domnului în genunchi.⁶ La fel când face de mâncare, dacă curge făină pe vatră, se crede că Maica Domnului stă în genunchi până ce femeia mătura făina ca să nu ardă trupul fiului ei.⁷ La Drăguș nu era voie să coși în ziua de vineri pentru că se credea că înțepi obrazul Sfintei Vineri. Nu era voie să țezi pânză groasă de bumbac pentru că punei „zimții” (întinzătorul de metal) la războiul de țesut și-mpungi fața Sfintei Vineri.⁸ Când termini de urzit e bine să torni apă pe urzitoare ca să nu fie vara fără ploaie.⁹ Nu e voie să dai cu melesteul de mă măligă în foc că de aceea mănâncă

¹ informații de la Tina lui Ciucălău, n.1925, loc.Urisiu de Sus, nr.217, 1995

² informații de la Avram Minodora, n.1914, loc.Odverem, jud.alba, nr.37, aprilie 2002

³ E.N.Voronca, op.cit., vol.I, p.188, la fel se face și în multe zone ale Ardealului printre care și zona subcolinară a Munților Călimani.

⁴ *Ibidem*

⁵ Anca Stere., *Descântec și descântat Limbajul gestual*, în volumul „Etnologica”, București, Editura Paideia, 2002, p.169.

⁶ Șt.Cristescu-Golopenția, op.cit., p.177.

⁷ E.N.Voronca, op.cit., vol.I, p.190

⁸ Șt.Cristescu-Golopenția, op.cit., p.139

⁹ E.N.Voronca, op.cit., vol.II, p.403

vârcolacii soarele.¹ Urzoaiele nu era bine să le ții la soare că-ți moare bărbatul, să le pui după casă ca urzoaiele merg una cu ursitele.² Tot astfel când termini de depănat de pe fus nu e bine să-l ții în mână ci trebuie să-l arunci jos să se termine căci astfel îți mântui zilele, mori.³ La terminarea torsului trebuie lăsate câteva fire în vârful furcii pentru a fi bărbatul păzit în pădure.⁴ După ce te speli pe cap și te piepteni nu e bine să arunci părul în foc să ardă pentru că Maica Domnului își bagă degetele în foc să-ți scoată părul și se arde.⁵

A treia categorie a magiei ocupațiilor casnice este cea a uneltelor casnice. Toate acestea au o încărcătură magică extraordinară datorită faptului că participă la muncile casnice și deoarece multe dintre ele sunt purificate prin contactul cu apa sau cu focul. Multe dintre uneltele casnice folosite de femei sunt arme redutabile în lupta cu bolile, farmecele și cu necazurile vremii. Când plouă cu gheață femeia trebuie să arunce afară în cruce cociorva (dârgul) și lopata de la cuptor și piatra stă îndată⁶ probabil pentru că acestea sunt în legătură cu focul care în plan real topește gheața. Interesantă este această confuzie de planuri, interferență între real și magic. Ceea ce are efect în plan real este folosit în practicile magice și în același timp magicul însoțește acțiunile reale. Cu ciurul și cu bucăți din mătură se descântă la copiii mici de spăriet sau de „soare săc” (insolație) în multe zone.⁷ Melița este folosită în mod magic de femeile care iau laptele de la alte vaci. În Bucovina se spune că era o femeie care pune melița la poartă și prindea a melița cu melița goală și când trecea ciurda toate vacile se opreau la poarta ei, puneau capul sub poartă, iar ea mulgea lapte de la meliță.⁸ Despre uneltele des folosite de femeie sau de bărbat se spune că au fost date de către Dumnezeu oamenilor. Astfel se zice că Dumnezeu i-a dat bărbatului hârlețul ca să lucreze pământul, iar femeii furca și cociorva ca să îmbrace și să hrănească casa⁹ ba chiar se crede că puterea femeii stă în cociorvă de aceea s-ar zice la cununie ca femeia să se teamă de bărbat, iar bărbatul de cociorvă. Fiind puternic încărcate de magie, uneltele casnice au și calități apotropaice: poți lăsa cociorva sau mătura lângă copilul mic aflat singur în casă căci nu se va apropia nimic de el; deasemenea lingurile te apără de farmece ca și

---

¹ *Ibidem*, vol.I, p.183

² *Ibidem*, vol.II, p.410

³ *Ibidem*

⁴ Gh.Iordache, *op.cit.*, p.200

⁵ Credință larg răspândită în Moldova și-n subcolinară a Călimanilor.

⁶ E.N.Voronca, *op.cit.*, vol.I, p.183

⁷ De exemplu în zona Târnavei Mici, la Odverem după informații primite de la Avram Ioan, n.1925, august 2002, despre descîntecele făcute de bunica lui.

⁸ Vezi „Formula As”, iulie 2004, n.r627, p.22

⁹ E.N.Voronca, *op.cit.*, vol.II, p.183

alte ustensile casnice. Când lași copilul mic singur în casă e bine să pui lângă el o lingură sau un cuțit.¹ Când ți se fac farmece, când ți se face pe ursită, e bine să pui cociorva, mătura, cuțitul și toporul lângă ușă căci mătura și cociorva alungă, iar cuțitul și toporul taie și nu se apropie farmecele de casă.²

Magia ocupațiilor casnice tradiționale scoate în evidență acea mentalitate arhaică legată de muncă și mai ales de munca femeii și de femeie. Se știe că în spatele tuturor actelor și credințelor magice, chiar și a celor mai mărunte, se află o serie de reprezentări ale colectivității nu imaginația personală. Tocmai de aceea aceleași practici magice legate de ocupațiile casnice le găsim în zone etnografice diferite sub aceeași formă. Toată această magie a ocupațiilor casnice relevă o anumită concepție populară legată de femeie. Tot ceea ce e legat de femeie este adesea impur, periculos dar și puternic în același timp, puternic mai ales din punct de vedere magic. Orice gest al femeii poate aduce binefaceri sau nenorociri familiei și comunității, de aceea mulțimea de interdicții legate de activitățile casnice ale femeii(de zilele babelor, înainte de Sf.Andrei nu se toarce două săptămâni, de Filipi, în Joile de deupă Paști, în Joia Mare, etc.). Rolul mnemothenic al multor din aceste interdicții magice scoate în evidență importanța magiei în muncile casnice. Dacă munca bărbatului era celebrată public, de întreg satul prin diverse obiceiuri din cursul anului, cea a femeii era mai puțin vizibilă, mai misterioasă și de aceea mai ascunsă fiind celebrată în particular în vatra fiecărei gospodării și în mod mai mult magic decât religios.

---

¹ *Ibidem*, vol.I, p.185

² *Ibidem*, p.491